

BUXORO MUHANDISLIK-TEXNOLOGIYA INSTITUTI

“O’ZBEKISTON TARIXI” KAFEDRASI

MUSTAQIL ISH

MAVZU: O’zlikni anglash tarixiy xotirani tiklash omili ekanligi.

BAJARDI: 4-13 MMTJ guruhi talabasi
Zokirov Ma’ruf

BUXORO 2016

Insoniyatning tarixiy taraqqiyoti o'z-o'zini anglash, eng avvalo, insoniy mavjudlikning mohiyatini ma'naviy voqeliq sha'n, qadr-qimmat, obro'-e'tibor, or-nomus orqali namoyon bo'lishini ko'rsatadi. Hayotning ma'no-mazmuni, maqsadini tushunib etish, o'zlikni anglashdan boshlanadi. Milliy g'oyada uning negizlari mujassam bo'lganligi uchun ham o'zlikni anglashga xizmat qiladi va bir-biri bilan uzviy bog'liq. «O'zlikni anglash deganda men tarixiy xotirani tiklash, nasl-nasabimiz kim ekanini, kimlarning vorisi ekanligimizni anglab etishni, shundan kelib chiqib, o'zimizga xos va mos jamiyat barpo etishni tushunaman», deydi I.A.Karimov.

Delfadagi Appolon ibodatxonasining devorlariga o'yib yozilgan "O'zligingni angla" shiori qadimgi yunon falsafasining o'zak masalasi bo'lib qoldi. Er. av. V asrda Protagor, "inson barcha narsalarning o'lchovidir", degan fikrni ilgari surdi. Suqrot uchun esa "o'zligingni angla" hikmati donishmandlikning qoidasiga aylandi. O'zligini anglagan inson ma'naviy yuksalishga erishadi, har qanday sharoitda ezgulikka chog'lanadi.

"O'zlikni anglash", "milliy o'zlikni anglash" va nihoyat "umumbashariy o'zlikni anglash" tushunchalari bir-biridan ayri emas, balki bir-biri bilan uzviy aloqador, bir-birini taqazo etadi, Zero, inson ota-ona, oila, millat, ahli bashar, boringki, butun borliq bilan munosabatlar asosida o'zining kim ekanligini anglab boradi. Ayni shu munosabatlar zaminida shakllangan milliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida milliy g'oya tamoyillari shakllangan va o'z navbatida, milliy g'oya ularni zamon talablari asosida boyitib boradi.

O'zlikni anglashning turli talqinlari. Insoniyat falsafiy tafakkuri tarixida o'zlikni anglash masalasi turlicha talqin etilgan:

-Inson jismining o'tkinchiligi, ruhining esa abadiyligi ("tan ruh uchun qafasdir") degan g'oyani masalasini zohiriy (dunyoviylik nuqtai- nazaridan) talqin etganlar inson o'zligini dunyodan yuz o'girib, yolg'izlikda ibodat bilan kun o'tkazgandagina, ya'ni, tarkidunyo qilgandagina topishi mumkin. (Avgustin)

Islom Sharqida "tarkidunyochilik g'oyasini targ'ib etib, ijtimoiy faollikdan butunlay chetlashganlar, surunkali toat-ibodat bilan shug'ullanganlar" ya'ni

tasavvufdagi "uzlatga chekinish" g'oyasini ham ba'zan tarkidunyochilik ma'nosida talqin etlsa-da ammo unda "o'zlikni anglash" bosh maqsad bo'lgan. Ulug' mutafakkirlarimiz bu g'oyalardan insonni insonga, Vatanga, xalqiga bo'lgan, har handay g'arazdan holi, pok mehrni targ'ib qilganlar.

Bahouddin Naqshband inson o'z-o'zini anglab etish orqali Haqni, Haqiqatni taniydi, Alloh vasliga etishadi, deydi. Ammo hayotining yakuniy maqsadi bu emas. Dilida Alloh ("dilda yor") jo bo'lgan kishi ishga kirishmog'i ("dast ba kor"), ezgu ishlarga qo'l urishi lozim. U aslo eldan, xalqdan o'zini ayirmasligi, aksincha, Orif odam Haqni dilda tutgan holda xalq bilan birga bo'lishi lozim, ("Xilvat dar anjuman").

«O'zlikni anglash», «Milliy o'zlikni anglash» va «Milliy g'oya» uzviy bir-biri bilan bog'liq. Mustaqillik sharoitida o'zbek xalqining o'z-o'zini anglashini rivojlantirish davlat siyosati darajasiga ko'tarildi. Negaki, chorakam bir asr davomida hukmronlik qilgan istibdod nazariyasi va mafkurasi o'z-o'zini anglash hissini yo'qotib bordi.

Yurtimiz mustamlakachilik asoratiga tushgan XX asr boshlarida yurt qayg'usida yongan Fitrat o'lkaning boshiga yog'ilgan balolarda, avvalo o'zini aybdor deb hisoblagani bejiz emas. Amir Temur ruhiga murojaat etib, u shunday yozgan edi:

"Yuqorida aytdigim ishlarning hammasiga
o'zim sabab bo'ldim, barchasini o'zim qildim.
Sening Turoningni o'zim talatdim,
Sening turkligingni o'zim ezdirdim,
Sening omonatlaringga xiyonat o'zim qildim".

Shu emasmi komillikning belgisi? Milliy o'zligini anglagan insongina, Fitrat kabi: "Turonim, sendan ayrilmoq — mening uchun o'limim, Sening uchun o'lmoq — mening tirikligimdir", — deya baralla ayta oladi, Najmiddin Kubro singari jonini saqlashni emas, yov bosgan yurtini himoya qilib, jon taslim berishni afzal ko'radi. Bu o'zlikni anglashning aniq ifodasi, yurt, Vatan uchun o'zini bag'ishlash hamdir.

Prezidentimiz Islom Karimov o'zining «Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q» asarida: «Tarixiy xotirasi bor inson — irodali inson. Tarix saboqlari insonni hushyorlikka o'rgatadi. O'zlikni anglash tarixni bilishdan boshlanadi» deb ta'kidlaganlar. Demak tarixni bilmasdan, yaxshi bilmasdan turib, yuksak ma'naviyatga erishish mumkin emas.

Milliy g'oya xalqimizga nafahat o'z tarixini odilona, ob'ektiv va xolisona o'rganish imkoniyatini yaratadi, balki millat sifatida shakllanish davridagi murakkab sharoitlardan kelib chiqish sabablarini ko'rsatib beradi. Chunki, milliy g'oya xalqimizning qadimiy va boy tarixidan, ulug' alloma ajdodlarimizning hikmatlari va hayotiy o'gitlaridan, bunyodkor g'oyalaridan, yashash ibratidan ozuqa olgan. Shuning uchun ham, tarixni buyuk murabbiy, tarbiya va ibrat manbai deyiladi.

Dono xalqimizning "Etti pushtingni bilgin", — degan o'gitlari bekorga kelib chiqmagan. Shuning uchun ham qadimgi Sharq donishmandlari insonni gavdasi oldinga, yuzi esa ortga qaratgan holda tasvirlaganlar. Ya'ni, ularning nazdida insoniyat kelajak sari intilar ekan, o'tmishni doimo yodda saqlamog'i shart. Bu ko'hna haqiqatni teran anglagan Prezident IA.Karimov "O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari" asarida istiqboldagi vazifalarni belgilab berar ekan: "Tarix xotirasi, xalqning, jonajon o'lkaning, davlatimiz hududining xolis va haqqoniy tarixini tiklash milliy o'zlikni anglashni, ta'bir joiz bo'lsa, milliy iftixorni tiklash va o'stirish jarayonida g'oyat muhim o'rin tutadi", deb ta'kidlaydi.

Bu yurtimizning uzoq va g'oyat murakkab tarixida qayta-qayta isbot etilgan haqiqat. Birgina Amir Temur va temuriylar davri tarixi buning yorqin isboti bo'la oladi. "Insonlik olamini qanotlari ostinda olgan" (Fitrati) temuriylar saltanati bir necha asrlar mobaynida gullab yashnadi, ulug' allomalarni dunyoga keltirdi, ilm-fan, madaniyatda etakchilikka erishdi. Buning sababi nimada edi? Javob bitta: Amir Temur mamlakat ijtimoiy-siyosiy bo'hron iskanjasiga tushib qolgan, feodal tarqoqlik va o'zaro nifoq avj olgan bir sharoitda xalqni o'z g'oyalari atrofida birlashtira oldi. "Men o'z saltanatimni dini islom, to'ra va tuzuk asosida

mustahkamladim, — degan edi ulug' sohibqiron, Saltanatni boshqarishda uchragan har qanday voqea va ishni tuzuk asosida bajardim".

Amir Temur nazdidagi "tuzuk" bizning kundagi "milliy g'oya" mazmunida kelayotganini anglash qiyin emas va buyuk bobokalonimiz fikricha: "Davlat agar dinu oyin asosida qurilmas ekan, bunday saltanatning shukuhi, qudrati va tarkibi yo'qoladi. Bunday saltanat yalang'och odamga o'xsharkim, uni ko'rgan har kimsa, nazarini olib qochadi. Yoxud kasu nokas tap tortmay kirib chiqadigan tomsiz, eshigi to'sig'i yo'q uyga o'xshaydi". Amir Temur «dinu oyin» deganda adolatli jamiyatni nazarda tutmoqda.

Tarixiy xotira millatga kuch-qudrat bag'ishlaydi, hayotning og'ir sinovlarini munosib engib o'tishga, o'zligini saqlab qolishga yordam beradi. Shuning uchun ham o'zga xalqlarni tobe etishga uringan bosqinchilar xalqni ana shu qudrat manbaidan ayirishga, shahar va tarixiy obidalari, madaniy yodgorliklari va ajdodlarning ma'naviy merosidan mahrum etish orqali tarixiy xotirasini zaiflashtirishga harakat hilganlar.

Demaq jamiyat hayotida bunyodkor g'oyalarga tayansagina, taraqqiyotga erishadi, ma'naviy jihatdan yuksaladi. Bunyodkor g'oyalar madaniy meros va tarixiy xotiraga tayanadi. Yovuz maqsadni ko'zlagan g'oya tarafdorlari esa, aksincha, yo'l tutgan. Masalan, Turkiston o'lkasini o'z mustamlakasiga aylantirgan Chor Rossiyaning generali M.G.Chernyaev podshoga yozgan maxfiy xatida bildirgan fikri buning yorqin dalilidir: "Bu erda har qanday ko'shinni tugatib yuboradigan bir qudratli kuch bor: bu turkistonliklarning kechmish xotirasi... Demakki, turklarning birgina o'zini engish kifoya emas. Ularning xotiralarini, tarixini xam engmoq kerak" deb yozadi.

Kishining inson martabasiga erishmog'i, o'zligini tanishida maa'naviy-jtimoiy muhit va jamiyatlda ortirgan tajribasi bilimlari tarbiyasi muhimdir. Inson tafakkuriga oila, jamiyatdagi tarixiy shart-sharoit, jamiyatdagi siyosiy iqtisodiy siyosiy va mafkuraviy holatlar o'z ta'sirini ko'rsatar ekan, uning o'zligini – milliy o'zligini anglashda, ta'lib tarbiyaning ahamiyati, benihoya kata.

«Faqatgina chinakam ma’rifatli odam inson qadrini, milliy qadriyatlarini, bir so’z bilan aytganda o’zligini anglash, erkin va ozod jamiyatda yashash, mustaqil davlatmizning jahon hamjamiyatida o’ziga munosib, obro’yli o’rin egallashi uchun fidoiylilik bilan kurashishi mumkin». (I.A.Karimov xavfsiz va barqaror taraqqiyot yo’lida. T.; 1998, 325 b.) Shuning uchun ham, milliy g’oya voqelikka aylanishi, taraqqiyotga xizmat qilishi uchun milliy-ma’naviy tiklanish zamirida fuqarolarimiz ongu-tafakkurini o’stirish zarur. Milliy o’zlik tuyg’usini, uni qadrlashni tarbiyalash lozim.

